

Elżbieta Mączyńska

# Nieodkryty potencjał polskiej myśli strategicznej

Refleksje na tle książki Antoniego Kuklińskiego (red. nauk.) pt. „Młodzież przedmaturalna jako nieodkryty potencjał polskiej myśli strategicznej.”<sup>1</sup>

## Wprowadzenie

Trudności prognozowania i racjonalnego kształtowania przyszłości to jeden z węzłów gordyjskich współczesności. O tym, jak złożona jest to kwestia przekonuje m.in. debata nt. „Co ekonomiści myślą o przyszłości”<sup>2</sup>. Pod wpływem bezprecedensowej dynamiki postępu technologicznego i innowacji technicznych, ekonomicznych, w tym finansowych i społecznych oraz politycznych gospodarka światowa staje się coraz mniej stabilna, coraz bardziej „przemieszczalna”, a kolejne fale innowacji prowadzą nie tylko do pożądanej „kreatywnej rekonstrukcji” czy destrukcji twórczej, lecz także destrukcji przynoszącej nieodwracalne bądź trudno odwracalne, dalekosiężne skutki społeczne, gospodarcze, ekologiczne i przestrzenne, radykalnie zmieniające sytuację i warunki bytowania ludzi, przedsiębiorstw, instytucji i krajów. Burzliwość przemian wskazuje na konieczność pogłębionej refleksji na temat kreatywności i destrukcji w gospodarce. Jest to istotne, tym bardziej że mimo rozmaitych podejmowanych w skali globalnej przedsięwzięć ukierunkowanych na łagodzenie dysproporcji i wynaturzeń w gospodarce, dotychczas żaden kraj nie może poszczycić się w pełni satysfakcjonującymi i trwałymi rozwiązaniami tych problemów<sup>3</sup>.

Na ekonomistach spoczywa niezbywalny obowiązek dbałości o przyszłość. Podkreśla to przedstawiciel szkoły austriackiej, Henry Hazlitt. „Sztuka ekonomii polega na tym, by spoglądać nie tylko na bezpośrednie, ale i na odległe skutki danego działania czy programu; by śledzić nie tylko konsekwencje, jakie dany program ma dla jednej grupy, ale jakie przynosi wszystkim”<sup>4</sup>. Jednakże w naukach społecznych, a do nich należy ekonomia – nigdy nie ma pewności. „Nawet najwybitniejsi eksperci nie uwolnią nas od niepewności /.../ Nie da się stworzyć sensownej ekonomii abstrahującej od nieprzewidywalności ludzkiej reakcji na sygnały, informacje, polecenia, bodźce”<sup>5</sup>.

Antoni Kukliński, nawiązując do funkcjonującej w literaturze światowej koncepcji *invented tradition* – wynalezionej tradycji, *per analogiam* proponuje koncepcję – *invented future* – wynalezionej przyszłości. Podkreśla,

że „wynaleziona przyszłość regionu roku 2020 lub 2050 nie jest zadaniem tak szaleńczym, jakby to się mogło *prima facie* wydawać. Przyszłość wynaleziona to przyszłość, w której pojawiają się nowe struktury i nowe siły napędowe procesów rozwojowych, które są trudno wyobrażalne lub niewyobrażalne *hinc et nunc*”<sup>6</sup>.

Trudno nie zgodzić się z taką tezą, tym bardziej że inspiruje ona do poszukiwania i identyfikowania owych „nowych sił”. W szerokim rozumieniu do takich sił z pewnością można zaliczyć intelektualny potencjał młodzieży. Wskazuje na to Antoni Kukliński w książce pt. „Młodzież przedmaturalna jako nieodkryty potencjał polskiej myśli strategicznej”.

W tym niezwykle potrzebnym, nowatorskim, w pełni oryginalnym i jedynym w swoim rodzaju dziele przedstawione są wyniki badań młodzieży w kontekście kultury myślenia strategicznego i kreatywnego futuryzmu społecznego. Waga tych badań wynika m.in. stąd, że:

- dotyczą one nadzwyczajnie ważnego, lecz zarazem niesłychanie zaniedbanego i wciąż niedocenianego zagadnienia, jakim jest myślenie strategiczne. W Polsce, ale i w Europie, doszło bowiem do niezwykle groźnej sytuacji – zaniku kultury myślenia strategicznego, co ma wysoce niekorzystny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy w skali krajowej i globalnej;
- ukierunkowane są na uruchamianie i racjonalne wykorzystywanie mechanizmów futuryzmu społecznego;
- ukierunkowane są na pobudzenie polskiej młodzieży do kreatywnego myślenia strategicznego oraz na analizę i sposoby optymalnego wykorzystania takiego potencjału intelektualnego i włączania go w proces rozwoju futuryzmu społecznego;
- charakteryzują się metodyką mającą podłoże w głębokiej wiedzy, doświadczeniu, pasji i przekonaniach autorów oraz wierze, iż w ten sposób można dotrzeć do serc i umysłów młodzieży, ukierunkowując je na niezwykle ważny i szlachetny cel – strategicznego kreowania przyszłości kraju;
- nie ograniczają się do analiz w stylu „mędrca szkiełko i oko”, przepełnione są bowiem humanizmem i troską o losy ludzi, Polski, Europy i świata;
- są wspólnym dorobkiem humanistów, naukowców z dziedziny nauk społecznych, nauczycieli, badaczy, ale także, co ma specjalne znaczenie, młodzieży przedmaturalnej, objętej badaniami;
- stanowią cenne źródło inspiracji do myślenia o przyszłości;

- stanowić mogą oryginalne, nowatorskie metodologiczne podłoże rozwoju i pogłębiania badań ukierunkowanych na kwestie strategiczne.

## Hipotezy badawcze i struktura pracy

Przesłanką do podjęcia badań była konstatacja, że „w strukturach myślenia polskiego społeczeństwa występuje dramatyczny deficyt przyszłościowej myśli strategicznej” i sformułowana w związku z tym teza, że „ważnym ogniwem przezwyciężania tego deficytu jest próba zaszczepienia myśli strategicznej w umysłach młodzieży przedmaturalnej”.

Koresponduje to z tofflerowską koncepcją futuryzmu społecznego. W warunkach wszechogarniającej niepewności i niebywałej dynamiki przemian może on stanowić barierę destrukcyjnych następstw „szoku przyszłości”. Futuryzm społeczny bowiem to angażowanie szerokich kręgów społecznych oraz wszystkich szczebli władzy i rządu w prace strategiczne. Wymaga to m.in. instytucjonalnej obudowy i odbudowy prognozowania.

Wskazuje to zarazem na znaczenie rozwoju ośrodków prognozowania w skali globalnej i swego rodzaju globalnej geografii prognoz. Wciąż, niestety, aktualna jest teza A. Tofflera, że obecnie wszyscy czują się odcięci od możliwości wpływu na kierunki i tempo zmian. Toffler wskazuje na potrzebę dysponowania „czułym systemem wskaźników” stopnia realizacji celów społecznych i kulturowych, zintegrowanych ze wskaźnikami ekonomicznymi, co sprzyjałoby humanizacji prognozowania<sup>7</sup>. Rekomenduje tworzenie na różnych szczeblach „ośrodków imaginacyjnych”, ukierunkowanych na interdyscyplinarne „uaktywnianie mózgow”. Uznaje, że byłoby to źródłem pomysłów, idei, „o których technokratom się nie śniło”<sup>8</sup>. Podkreśla, że sztuka futurologii pokazuje, co jest możliwe, prawdopodobne, a polityka futurologii, co pożądane. „Racje przemawiające za badaniem prawdopodobnych wariantów przyszłości są nieodparte. Usiłowania przewidywania przyszłości w sposób nieunikniony zmieniają ją, choć nikt nie może jej znać /.../ Mimo to czas obalić raz na zawsze popularny mit, że przyszłość jest nierozpoznawalna. Ogólne wyobrażenie o tym, co może nastąpić, jest lepsze niż żadne /.../ Jeśli błędne – to i tak korzystne”<sup>9</sup>. Alvin Toffler, wskazując na potrzebę rozwoju społecznej sieci konsultantów przyszłości podkreśla, że to, co naiwne w epoce przemysłowej, nie jest naiwne współcześnie. Społeczny futurizm stanowić może remedium na wąskoekonomiczny technokratyzm i krótkowzroczność ekonomiczną, tym bardziej że postęp i dynamika zmian dezaktualizują tradycyjne cele przedsiębiorstw i innych instytucji.

Prowadzone pod kierunkiem profesora Antoniego Kuklińskiego badania koncentrują się wokół m.in. 6 następujących pytań, którym podporządkowane są treści i struktura książki:

1. Czy polska młodzież powinna myśleć o przyszłości kraju i stawiać pytania:

- Polsko – dokąd idziesz?
- Polsko – przed kim idziesz?
- Polsko – za kim idziesz?

2. Jak można oceniać transformację Polski w latach 1990–2010?

3. Czy możliwy jest skok w rozwoju cywilizacyjnym Polski w latach 2010–2030?

4. Czy Polska będzie twórczym członkiem Unii Europejskiej XXI wieku, pomnażającym siłę UE i siłę własnego kraju?

5. Czy Polska znajdzie swoją rolę w wielocywilizacyjnym świecie XXI wieku?

6. Czy możliwa jest integracja historycznej i przyszłościowej tożsamości Polski w sercach i umysłach młodzieży?

W celu weryfikacji sformułowanych w rozprawie hipotez zastosowane zostały zróżnicowane metody badań, z uwzględnieniem integracji:

- wyników studiów i badań teoretycznych oraz innych badań empirycznych, przedstawianych w literaturze przedmiotu;
- analiz empirycznych, w tym badań ankietowych, prowadzonych wśród młodzieży klas przedmaturalnych;
- analiz danych krajowych i zagranicznych, dotyczących kwestii strategicznych.

Badania były zatem wielowarstwowe, z zachowaniem należytych proporcji między analizami teoretycznymi i empirycznymi.

Książka jest ukierunkowana nie tylko na inspirowanie młodzieży do kreowania myśli strategicznej, ale i edukowanie w tym kierunku. Zasadność takich działań potwierdza wiele badań, w tym, m.in. prowadzonych przez noblistę Jamesa Heckmana (który wspólnie z Danielem McFaddenem otrzymał w 2000 r. Nagrodę Nobla za prace w dziedzinie mikroekonometrii, wykorzystywanej do analizy zachowań indywidualnych). Symptomatyczna jest odpowiedź Heckmana na pytanie, co by zrobił, gdyby miał miliard euro na poprawę niemieckiego systemu oświaty: „To jest do zrobienia także za zero euro!”. Chodzi mi o coś, co ekonomiści nazywają alokacją. Musimy wydawać środki tak, aby przynosiły jak najlepsze wyniki ekonomiczne. Znacznie mniej inwestowałbym w programy kwalifikacyjne dla bezrobotnych, bo to często marnotrawstwo publicznych pieniędzy. Wszystko, co dałoby się na tym zaoszczędzić, musiałyby zostać przeznaczone na programy, w ramach których dzieciom w gorszej sytuacji życiowej można by jak najwcześniej pomóc”<sup>10</sup>.

## Wyniki badań

Kierowane przez profesora Antoniego Kuklińskiego badania dostarczyły pozytywnej odpowiedzi na kluczowe pytania:

- „Czy warto podjąć trud odkrywania potencjału myśli strategicznej w umysłach młodzieży przedmaturalnej?”,
- Czy pytania typu *Polonia Quo Vadis* znajdują rezonans w sercach i umysłach tej młodzieży?”.

Tym samym badania potwierdziły potencjał polskiej myśli strategicznej młodzieży przedmaturalnej i konieczność działań ukierunkowanych na intensyfikację wykorzystania tego potencjału.

Cechą charakterystyczną omawianego dzieła jest prezentowanie zagadnień strategicznych w całej ich złożoności, z uwzględnieniem też publikowanych w literaturze przedmiotu (krajowej i zagranicznej – jej wykaz zawarto w opracowaniu) i głównych dokonań w tym zakresie. Godna podkreślenia jest trudna, złożona i interdyscyplinarna materia badań. Autorzy, prezentując zróżnicowane poglądy i opinie na badany temat, weryfikują je na podstawie badań empirycznych. Przesądza to o nowatorstwie i oryginalności wywodów. Uzyskane wyniki badań z pewnością można odnieść nie tylko do badanych grup. Zarazem ograniczenie zakresu badań do dwóch regionów wymaga ostrożności w uogólnianiu wyników badań. Wskazuje to tym samym na zasadność i konieczność rozwijania badań i poszerzania ich zakresu.

W pracy przedstawiono odpowiedzi na stawiane w ramach badań pytania, ale jednocześnie prowokuje to do formułowania kolejnych, co zresztą stanowi istotny, inspirujący walor badawczy.

Praca ma charakter interdyscyplinarny, nawiązuje nie tylko do dorobku ekonomii i socjologii, ale także innych dyscyplin, jak np. psychologia, etyka, filozofia, pedagogika czy religioznawstwo. Autorom udało się umiejętnie zintegrować różne wątki badawcze oraz w znacznej mierze zsyntetyzować wyniki badań ankietowych.

## Rekomendacje i dalsze badania

Książka dotyczy absolutnie nowej, zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej, problematyki badawczej. Łączy walory teoretyczne i praktyczne. O oryginalności przesądza także cechująca to dzieło atrakcyjna, wolna od pseudonaukowości stylistyka. Jak zastrzegają autorzy, badania mają charakter eksperymentalny, pilotażowy. Książka dowodzi, że eksperyment się powiódł, co zarazem uzasadnia rekomendację rozwoju i pogłębiania tego typu badań. Barrier ograniczających rozwój tego typu badań jest, niestety, wiele. Jedną z nich jest bariera finansowa. Podjęcie badań pilotażowych było możliwe dzięki finansowemu wsparciu NBP. Z pewnością są to środki dobrze zainwestowane. Jednakże na tle oryginalnej metodyki badań pewien niedosyt powstaje w związku z ograniczonym ich zakresem podmiotowym i czasowym. Badania empiryczne – ze względu na wyznaczone ramy czasowe, ale

przede wszystkim finansowe, z konieczności ograniczone zostały do dwóch regionów (Rzeszów i Pruszków). Mają przy tym wymiar statyczny, a nie dynamiczny. Wyniki badań ankietowych uczniów wskazują na znaczne różnice poglądów na temat strategii rozwojowej kraju, roli państwa, możliwych kierunków działań strategicznych i in. Prowadzi to do wniosku o zasadności, a nawet wręcz konieczności poszerzenia zakresu badań i ich realizacji także w ujęciu dynamicznym, z uwzględnieniem dokonujących się przemian w podejściu do myślenia strategicznego. Celowe byłoby ponadto szersze upowszechnianie wyników badań prezentowanych w książce. Ze względu na dominację w badaniach wątków społeczno-ekonomicznych bardzo zasadne byłoby, aby książka dotarła przynajmniej do nauczycieli i szkół uczestniczących w Olimpiadzie Wiedzy Ekonomicznej (OWE). W przedsięwzięciu tym uczestniczy kilkaset szkół i kilkanaście tysięcy uczniów. Wiązałoby się to jednak z koniecznością zwiększenia nakładu książki, co z pełnym przekonaniem rekomenduję. Zasadne byłoby przy tym skierowanie przygotowanej w ramach projektu ankiety także do uczestników OWE. Ponadto, wielce użyteczne byłoby – moim zdaniem – dalsze rozwinięcie badań, m.in. poprzez ich ukierunkowanie na młodzież akademicką.

Lekturę książki można zarekomendować nie tylko pedagogom, ale i wszystkim tym, którym na sercu leży przyszłość Polski i świata. Z pewnością też książka zainteresuje szersze kręgi młodzieży.

**Elżbieta Mączyńska**

1 A. Kukliński (red. nauk). *Młodzież przedmaturalna jako nieodkryty potencjał polskiej myśli strategicznej*. Wydawnictwo Rewasz, Pruszków, 2010.

2 Praca zbiorowa pod red. J. Kleera, E. Mączyńskiej, A. Wierzbickiego: *Co ekonomiści myślą o przyszłości*, Warszawa, PTE, 2009, s. 72–98.

3 E. Mączyńska, *Czynniki kreatywności i destrukcji w gospodarce przelomu, w: Rozwój – godność człowieka – gospodarowanie – poszanowanie przyrody – praca zbiorowa pod red. Barbary Piontek*, PWE 2007 s. 297–320.

4 H. Hazlitt, *Ekonomia w jednej lekcji*, Wydawnictwo Znak-Signum, Kraków 1993, s. 17.

5 *Ekonomia niepewności*. Z Romanem Frydmanem o tym, dlaczego ekonomiści wciąż się myślą, rozmawia Jacek Zakowski, „Polityka”. *Niezbędnik Inteligenta*. Wydanie 14 – nr 10 (2644) z 08.03.2008, s. 3.

6 A. Kukliński, *Problematyka Przyszłości Regionów. Piętnaście komentarzy*. W poszukiwaniu nowego paradygmatu, <http://www.mrr.gov.pl/Aktualnosci/Polityka%20regionalna/Documents/1561d8db763b4367a323cca6-8d4cc62dProblematyka.pdf>

7 A. Toffler, *Szok Przyszłości*, Wyd. Zysk i S-ka, 2000, s. 448.

8 jw. s. 455, Ośrodki futurologiczne występują w wielu przedsiębiorstwach i krajach. Horyzont czasowy prac sięga nawet 50 lat. A. Toffler wskazuje na potrzebę tworzenia futurologicznego „magazynu myśli na wzór metody delfickiej” i poszerzenie koncepcję możliwych wersji przeszłości, potrzebę wielorakich wizji, marzeń – obrazów potencjalnego jutra. „Producent szkła poszukuje autora powieści fantastyczno-naukowych, aby wyimaginował mu możliwe formy działalności korporacji w przyszłości. Przedsiębiorstwa zwracają się do tych „bujających w obłokach” i „niebieskich ptaków” nie tyle w celu uzyskania naukowych prognoz na temat tego, co prawdopodobne, ile daleko wybiegających myślą spekulacji dotyczących tego, co możliwe.

9 jw.

10 *Wędka dla nieletnich. Przedszkole szkołą życia* (roz. Felix Berth z prof. J. Heckmanem), „Tygodnik Forum”, nr 18/2008.